

Agata KOWALSKA-SZUBERT

ORCID: 0000-0002-5690-7053

Uniwersytet Wrocławski

Bożena CZARNECKA

ORCID: 0000-0002-8901-2061

Uniwersytet Wrocławski

Een kleine taalgemeenschap – een groot onderzoeksveld

Abstract

There is a growing trend in the scientific world to publish papers in English. Describing research in the field of technology or medicine in English is justified, because it allows for faster verification of results and their application by scientists in any part of the world, and thus their faster use by ordinary people. It is questionable, however, whether it makes sense to write about a language – especially one as small as Dutch – in the language of Shakespeare. Dutch still lends itself very well to scientific argument, as the publications in this volume prove.

Keywords: Dutch, English, research, linguistics, cultural globalisation.

Het Engels is de wereldtaal geworden; dat is een absoluut truïsme. Het gaat zo ver dat Nederland zelf langzaam aan het verengelsen is (Vlaanderen lijkt in een grotere mate tegen de invasie van het Engels bestendig te zijn,¹ al sluipen er in de taal van het Zuiden ook Engelse woorden of slagzinnen binnen). Reclames op straat hebben vooral Engelse slogans; als je met KLM vliegt, gebeuren de meeste mededelingen in het vliegtuig in het Engels. En ja, de belangrijkste – de veiligheidsinstructies – ook. Erger nog; die krijg je uitsluitend in het Engels

¹ In België ligt dit over het algemeen iets gevoeliger; niet zonder betekenis is dat de taal daar lang als een politiek instrument gebruikt is.

voorgescheteld. Blijkbaar spreekt het vanzelf dat alle Nederlanders het Engels net zo goed (denken te) begrijpen als hun eigen moedertaal.²

Het offensief van het Engels in de wereldcultuur heeft op dit moment een even grote omvang als in de wetenschap. De culturele mondialisering die in de laatste decennia heeft plaatsgevonden, mede dankzij de Engelse taal, is op zich geen nieuw verschijnsel. Het is namelijk al vaker gebeurd dat kleine talen (en culturen) te lijden hadden onder verdrukking door grotere talen, die tegelijk aantrekkelijk waren als drager van een waardevolle cultuur. Ditmaal is het proces van talige en culturele unificatie uniek door zijn grootschaligheid, hoog tempo en onderbouwing door technologische ontwikkelingen (TV, internet).

Er zijn een paar jaren geleden zelfs heftige discussies geweest over of een studie Nederlands niet in het Engels zou moeten worden gegeven.³ Dit zou de kansen van anderstaligen (bijvoorbeeld Erasmusstudenten) bevorderen, zeiden ze, en van ruimer denken getuigen dan een opleiding volgen in je eigen taal. Dit pad leidt er echter *linea recta* toe dat de taal van het land op den duur verwaarloosd raakt. Een ander voordeel zou zijn dat er beantwoord wordt aan de steeds luide roep om diversiteit, waaronder uiteraard taalkundige en culturele diversiteit. Arthur Wiggers (2021) beweert bijvoorbeeld in zijn opiniestuk in *Het Parool* het volgende:

Voorstanders van de verengelsing zouden betogen dat een universiteit kosmopolitisch en inclusief moet zijn ingesteld, open naar elke cultuur. Maar kosmopolitisme en echte inclusiviteit zouden juist de diversiteit van elke taal en cultuur moeten vieren, in plaats van diversiteit tegen te gaan door monolingüistisch (Engels) te worden. De verengelsing van universiteiten resulteert niet in een meer open cultuur, maar simpelweg in een cultuurverandering, want bij de Engelse taal horen ook Engelse casussen, Engelse literatuur en een Engels curriculum.

Nog sterker komt die gedachte terug in de wat oudere tekst van Daniël Rovers⁴ (2019) in *De Groene Amsterdammer* (deze idee zou hij bij een Japanse schrijver hebben gehaald): “Zodra intellectuelen zich tot het Engels wenden, verandert dat de taal die ze verlaten. De moedertaal zal verzwakken en geen intellectuele last meer kunnen dragen”.

² De goede beheersing van de Engelse taal door Nederlanders is al meerdere malen bewezen in *Ranking of Countries and Regions by English skills*. Voor details zie <https://www.ef.com/wwen/epi/>.

³ Dat lang niet allen daarvoor hebben gepleit, vond zijn weerspiegeling in de heftige discussies hieromtrent. Noemenswaard is het ophefmakende initiatief van een groep hoogleraren, schrijvers en journalisten (onder de ondertekenaars zaten o.a. Paul Scheffer, David van Reybrouck, Geert Mak, Adriaan van Dis) die in maart 2019 in *de Volkskrant* een oproep deed aan de Tweede Kamer om stelling te nemen tegen de verengelsing op de universiteiten.

⁴ Rovers is een van de co-redacteuren van de bundel *Against English. Pleidooi voor het Nederlands* (2019) met verdringing van het Nederlands op universiteiten en in de samenleving als hoofdthema en met bijdragen van o.a. Özcan Akyol, Piet Gerbrandy, Annette de Groot, Lotte Jensen, Joost Nijssen, Johan Oosterman, Daniël Rovers, Ad Verbrugge.

De tendens om het Engels als de moderne *lingua franca* te gebruiken, is wel ten dele te begrijpen. Het ‘echte’ onderzoek wordt nu in het Engels gedaan, of tenminste gepresenteerd. Engelse teksten zijn toegankelijk voor een heel wat ruimer publiek dan teksten in andere talen. Als je Engels kent, maak je je vrijwel overal ter wereld verstaanbaar en kan je onderzoek gevolgd worden in de meest uiteenlopende delen van de wereld. Daar zijn we het in principe helemaal mee eens. De vooruitgang moet worden voortgebouwd op wat anderen hebben gemeen, onderzocht of vastgesteld. Specialisten in de geneeskunde en aanverwante disciplines hebben dit keurig bewezen in de loop van de nog steeds woedende coronapandemie: internationale teams, deelonderzoeken in verschillende delen van Europa en andere continenten. Dankzij een dergelijke samenwerking zijn we nu niet meer weerloos. En het Engels lijkt daarbij ook een bijzonder waardevol instrument te zijn (geweest).

Op het gebied van de humane wetenschappen, in het bijzonder van de filologie, lijkt deze kwestie echter wat gevoeliger. Een gegeven taal, de literatuur geschreven in deze taal, culturele evenementen ontstaan op basis van deze taal of het aanwerven van deze taal zijn dan het object van een onderzoek. En dan duiken er allerlei vragen op, en vooral de vraag: in welke taal moet je over je onderzoeksobjecten berichten? Mag het nog altijd de taal zijn waar het onderzoek op is gericht, of word je toch verondersteld je gedachtegang in het Engels te presenteren? Wat is het nut van het Engels dan, en welke nadelen heeft de onderzochte taal? Of is het gewoon niet meer *up-to-date* om over Nederlandse verschijnselen in het Nederlands te vertellen? Is het Nederlands *outdated* als taal van de wetenschap?

* * *

In de voorliggende bundel bewijzen de auteurs van de meeste stukken dat dat gelukkig nog altijd niet het geval is. En Mikołaj Buczak kan men zijn Engelse bijdrage wel vergeven – deze auteur is op zoek naar universalia binnen de glottodidactiek. Zijn onderzoek is niet Nederlands-centrisch en zijn conclusies kunnen misschien ook op het leren van andere talen van vergelijkbare toepassing zijn. De overige auteurs hebben besloten om over het onderwerp van hun studie in het Nederlands te schrijven, de meest voor de hand liggende taal.⁵ Frieda Steurs maakt ons attent op het feit dat je het belang van een taal op verschillende manieren kunt meten: het aantal moedertaalsprekers hoeft niet doorslaggevend te

⁵ Wat de overige taalkundige teksten betreft: deze zijn comparatief, maar toch worden de andere talen/taalkenmerken met het Nederlands vergeleken. Met andere woorden, het Nederlands blijft centraal.

zijn. Piet van Sterkenburg stelt in zijn boek met de veelzeggende titel *Een kleine taal met een grote stem: hedendaags Nederlands* uit het jaar 2009 het volgende:

Het Nederlands staat op plaats achtenveertig met (toen nog⁶) 20 miljoen sprekers. Het laat daarmee vele Europese talen achter zich. Vandaar dat ook wel gezegd wordt dat het Nederlands de kleinste van de grote en de grootste van de kleine talen van Europa is.

Verder presenteert hij een beknopte samenvatting van een onderzoek naar het belang van verschillende talen “getoetst aan het aantal sprekers, de aanwezigheid van de taal op internet, het aantal staten waar de taal officieel is, het aantal artikelen in Wikipedia, het aantal Nobelprijzen voor literatuur, het aantal vertalingen van en naar de taal en een aantal andere criteria” (Van Sterkenburg 149). Op de in 2009 verschenen en in de tekst aangehaalde Franse lijst staat Nederlands op de zesde plaats. Wat de aanpak van Frieda Steurs betreft: ze laat ons zien dat de criteria in de jaren twintig van de 21ste eeuw ook anders kunnen zijn. Wel lijkt het ons essentieel dat de stelling van Van Sterkenburg anno 2009 – dat het Nederlands inderdaad nog altijd telt – in 2021 nog altijd een bevestiging vindt. Jan Fabry analyseert de wederzijdse invloeden van bepaalde filosofische en taalkundige opvattingen van elders enerzijds en de geest van de Vlaamse Beweging anderzijds. Dit is een aanrader voor lezers voor wie de naam van de gebroeders van Humboldt een begrip is. Zuzanna Czerwonka-Wajda onderzoekt in hoeverre typisch Germaanse klanken (ook aan het Nederlands eigen) articulatorisch moeilijk zijn voor moedertaalsprekers Pools en of de Polen deze klanken misschien eenvoudigweg niet kunnen horen. Het duo Wilken Engelbrecht en Kateřina Křížová buigt zich over het voorzetselvoorwerp in het Nederlands en het Tsjechisch: een belangrijke bijdrage, ook voor neerlandici met een andere Slavische taal als moedertaal dan Tsjechisch. Beata Popławska zoekt naar Nederlandse sporen in de Poolse maritieme fraseologie. Dat het Nederlands dé bron is van maritieme woordenschat in veel (niet enkel Europese) talen, is al meermaals onderzocht en bewezen. Het is echter een erg interessant uitgangspunt voor taalkundig onderzoek: kijken of andere talen alleen een reeks woorden hebben overgenomen, of misschien ook vaste verbindingen die met het leven aan zee verband houden.

Als deze opsomming wat verwarrend blijkt, worden we verenigd onder het vaandel van Pavlína Knap-Dlouhá, die ons laat zien dat de talen elkaar nodig hebben. En dat er ook mensen nodig zijn die meerdere talen spreken, om andere mensen te kunnen ondersteunen, want soms is het Engels simpelweg niet voldoende.

Bij het kennismaken met al wat Nederlands is, kan humor soms zijn goede dienst bewijzen, ook in didactische zin. In het artikel van Bas Hamers wordt ingegaan op hoe je in een satirische tv-serie een aanzet vindt tot leerzame discussies over diverse aspecten van de samenleving, inclusief culturele clichés en stereotypen.

⁶ Van Sterkenburg (143–144) beroept zich op een catalogus van talen gesproken in de wereld, gedateerd 1999.

Er is reeds op gewezen dat het gebruik van Engels kleine talen en daardoor ook culturen die door die talen worden bemiddeld, in gedrang brengt. Niemand weet hoe dit proces verder verloopt en afloopt, maar het is niet uitgesloten dat bedreigde talen en culturen harder zullen moeten vechten voor hun bestaan. Enigszins doet dit ook denken aan de institutionele hegemonie van het Frans en de Franstalige cultuur in België in de 19de eeuw en aan de figuur van Hendrik Conscience, over wie men pleegde te zeggen dat hij “zijn volk leerde lezen” in het Nederlands, hoewel hijzelf als schrijver begon met gedichten in het Frans. Het rijke oeuvre van Conscience wordt traditioneel bestudeerd door het prisma van zijn biografie en de problematiek van zijn werk.⁷ Een innovatieve en veelbelovende invalshoek voor het Conscience-onderzoek wordt geboden door Marlou de Bont, die zich in haar bijdrage toelegt op de analyse van formele aspecten in de roman *Hoe men schilder wordt* (1843) uit het begin van Conscience’s lange schrijverscarrière. De Bont vraagt zich af in hoeverre de voor toen moderne uiterlijke vormgeving (illustraties) en visualiserende (“schilderende”) stijl van het vroege werk van Conscience verantwoordelijk zouden zijn voor de brede popularisering van zijn romans onder lezers.

En *last but not least*, *Neerlandica Wratislaviensia XXXI* bevat ook twee recensieartikelen over publicaties met betrekking tot het koloniale verleden van Nederland en België. De recensie-auteurs, Judyta Kuznik en Bożena Czarnecka, beweren dat het om interessante boeken gaat die om verschillende redenen het lezen waard zijn. In de bijdragen uit *Het andere postkoloniale oog* (2020) onder redactie van Michiel van Kempen worden diverse en tot nu toe onderbelichte aspecten van de contacten tussen Nederland en haar koloniën in de Indische Archipel, Zuid-Afrika en de Caraïbische regio onder de loep genomen. En *Koloniseren om te beschaven* (2019) van Luc Renders is gewijd aan het Nederlandstalige Congoproza tot 1960, geschetst tegen een uitgebreide historische achtergrond, wat het fenomeen van deze specifieke categorie teksten beter laat zien.

* * *

In het voor u liggende nummer van de *Neerlandica Wratislaviensia* zijn, zoals zojuist aangetoond, voortreffelijke teksten met een breed scala aan onderwerpen verzameld die een grote belangstelling voor de Nederlandse taal en cultuur bewijzen. Nog eens beklemd moge worden dat de onderzoekers het Nederlands gebruiken om over hun eigen onderzoek te schrijven. Wat echter nog wel opvalt, is de nationaliteit van de auteurs. Op vier na (Frieda Steurs, Marlou de Bont, Wilken Engelbrecht, Jan Fabry) zijn dat neerlandici met een buiten-

⁷ Daarbij wordt geregeld gewezen op de dominantie van historische onderwerpen (het glorieuze verleden van de Vlamingen als middel tot herwaardering van de Vlaamse taal en cultuur) en maatschappelijke kwesties (aandacht voor personages uit de lagere klassen en hun omgeving).

landse achtergrond. De neerlandici *extra muros* zijn degenen die de voorkeur geven aan het Nederlands als taal van het onderzoek. Neerlandici in Nederland en Vlaanderen publiceren nu liever in het Engels.⁸ Dit rechtvaardigt een trieste conclusie dat extramurale neerlandici het Nederlands hoger weten te waarderen dan moedertaalsprekers, als een wetenschappelijk instrument althans.

Bibliografie

- Jensen, Lotte, et al. *Against English. Pleidooi voor het Nederlands*. Uitgeverij Podium, 2019.
- Rovers, Daniël. “Over mijn anglofobie. ‘We gaan toch niet die kuttaal spreken?’”. *De Groene Amsterdammer*, no. 47, 20 november 2019. <https://www.groene.nl/artikel/we-gaan-toch-niet-die-kuttaal-spreken>. Geraadpleegd 29 augustus 2021.
- Van Sterkenburg, Piet. *Een kleine taal met een grote stem: hedendaags Nederlands*. Scriptum, 2009.
- Wiggers, Arthur. “Opinie: ‘Verengelsing universiteiten gaat ten koste van student en samenleving’”. *Het Parool*, 10 september 2021. <https://www.parool.nl/columns-opinie/opinie-verengelsing-universiteiten-gaat-ten-koste-van-student-en-samenleving~b635cf83/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>. Geraadpleegd 15 september 2021.

⁸ Als je naar de titels van de publicaties van de onderzoekers in Nederland in Vlaanderen kijkt, krijg je tenminste sterk de indruk dat het inderdaad zo is. Om dit te kunnen bewijzen, zou een kwantitatief onderzoek moeten worden uitgevoerd. Als een collega dit aandurft, staat de redactie van *Neerlandica Wratislaviensia* open voor een dergelijke bijdrage.